

ATATÜRK'E SUİKAST GİRİŞİMİ: HACI SAMİ VE ÇETESİ

Şaduman HALICI*

Öz

24 Ağustos 1927 günü Yüzelliliklerden Hacı Sami ve çetesi Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e, bakanlara ve milletvekillerine suikast düzenlemek amacıyla Kuşadası civarında Anadolu sahillerine çıkmıştı. Madran Yaylası'nda yerel halk ve güvenlik güçleri ile çete arasında çatışma yaşanmış, Hacı Sami ve kardeşi Ahmet öldürülmüş, Abaza Hakkı, Sökeli Mecid ile Düzceli Mecid de yakalanmıştı. Tutukluların İstanbul'daki sorguları sırasında suikast girişiminin ayrıntıları ortaya çıkarılmış, yeni tutuklamalar olmuştu. Sorguları tamamlanan tutuklular idamla yargılanmak üzere Ağır Ceza Mahkemesi'ne sevk edilmişti. Çete üyelerinin Yunan adasından Anadolu'ya geçmeleri Türk kamuoyunda büyük tepki ile karşılanmış, Türk-Yunan dostluğu da tartışmaya açılmıştı. İki gün süren yargılama sonunda çete üyelerinden Hakkı ile Sökeli Mecid ve Düzceli Mecid idam cezasına çarptırılmış ve hükümler 18 Ocak 1928'de infaz edilmişti.

Anahtar Kelimeler: Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal (Atatürk), Hacı Sami, Abaza Hakkı, Sökeli Mecid, Düzceli Mecid, Yüzellilikler.

ASSASSINATION ATTEMPT TO ATATURK: HADJI SAMI AND HIS GANG

Abstract

Hadji Sami from "Yüzellilikler"(150persona non grata) and his gang had come ashore of Anatolia around Kusadası on 24th August, 1927 in order to organize an assassination attempt towards the President Mustafa Kemal Ataturk, the ministers and the deputies. The local people and armed forces clashed with the gang on the Madran upland and Hadji Sami and his brother Ahmet were killed, his friends Abkhasian Hakkı, Mecid from Soke and Mecid from Duzce were captured. The details of the assassination attempt were detected through the interrogation of the arrestees in Istanbul, which resulted in new arrests. Following the interrogations, the arrestees were sent to Heavy Penal Court for capital punishment. In addition, the detection that the members of the gang had transferred to Anatolia from a Greek island caused to a great reaction from Turkish media and the friendship between Turkey and Greece were brought into question. Following the two-day trials, Abkhasian Hakkı, Mecid from Soke and Mecid from Duzce were sentenced to death and it was executed on 18th January, 1928.

Keywords: President Mustafa Kemal (Atatürk), Hadji Sami, Abkhasian Hakkı, Mecid from Soke, Mecid from Duzce, Yüzellilikler(150 persona non grata)

* Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü (shalici@anadolu.edu.tr)

Hacı Sami ve Çetesi Anadolu Topraklarında

Türk kamuoyu 27 Ağustos 1927 günü Anadolu Ajansı'nın suikast haberi ile çalkalandı. Hacı Sami ve çetesi "siyasi suikast" yapmak üzere Kuşadası civarında Anadolu sahillerine çıkmıştı. 29 Ağustos'tan itibaren hemen tüm gazeteler manşetlerini bu konuya ayırdı. Hacı Sami'nin ve kardeşi Ahmet'in öldürüldüğünü, Hakkı, Sökeli Mecid ile Düzceli Mecid'in de yakalandıklarını duyurdu.

Hacı Sami, Meşrutiyet yıllarında pek çok cinayet işlediği halde ceza almamayı başarmıştı¹. Milli Mücadele döneminde ise Çerkez Ethem'in yanında yer almıştı. Bu nedenle Lozan Antlaşması gereğince Genel Af kapsamı dışında bırakılan Yüzellilikler listesine *Çerkez Ethem ve Yandaşları* başlığı altında ve 61 sıra numarası ile girmişti. Aynı listenin 60. sırasında yer alan Kuşçubaşı Eşref'in de kardeşi idi. Hacı Sami Teşkilat-ı Mahsusa'ya girmiş, I. Dünya Savaşı'nda bu örgütün ajanı olarak İran ve Türkistan'da ayaklanmalar çıkarmakla görevlendirilmişti. Bölgede Enver Paşa ile çalışmıştı. Mütareke Dönemi'nde Salihli'ye gelmiş, ağabeyi ile birlikte Çerkez Ethem tarafından örgütlenen milis güçlerine katılmıştı. Ethem, Yunanlılara sığındığında o da yanında yer almıştı. Ulusal zaferin ardından Yunanistan'a gitmiş, Girit'e yerleşmiş ve sabun ticareti yaparak geçimini sağlamaya başlamıştı².

Abaza Hakkı ise Çerkez Ethem, Çerkez Reşit ve Hacı Sami'nin yakın arkadaşı idi. Kuva-yı İnzibatiye'ye katılmış, İzmit ve havalisinde Milli Mücadele aleyhinde faaliyetlerde bulunmuştu. Ethem'in isyanı sırasında onunla birlikte olan Hakkı, Kuva-yı Seyyare'de üst düzeyde görev almış, daha sonra da *Firariler'e* katılmıştı. Sökeli Mecid ile Düzceli Mecid ise gazetelerin verdiği bilgiye göre *lalettayin birer şaki değillerdi. Fezahat ve melanetleriyle tanınmış adamlardı*³.

Yüzellilikler ile bu listeye girmeyen fakat ülkeyi terk etmiş olan *Firariler*, sürgün yıllarında Milli Âmale Hizmet (MAH) tarafından sürekli izlenmişti. Bu izlemeler sırasında pek çoğunun Türkiye aleyhinde kişisel ya da örgütsel faaliyetler içinde oldukları ya da Türkiye'de *büyük karışıklıklar çıkaracak* hazırlıklar yaptıkları saptanmıştı. Nitekim 1927 yılı ortalarına doğru Türk hükümeti

1 Meşhur Çakırcalı (Mehmet Efe: 1872-1911) Hacı Sami'nin köyüne gelerek köyün eşrafından bazılarını taciz etmiş, Hacı Sami, dört beş arkadaşını yanına alarak Çakırcalı'nın köyüne gitmiş ve kendilerinin hükümet memuru olduğunu, Çakırcalı'nın en yakın akrabasını alıp İzmir'de hükümete teslim etmekle görevlendirildiğini söylemiş, sonra on dört kişiyi alarak köy dışına çıkarmış burada adamların ellerini bağlayarak diz çöktürmüş, kurşuna dizmiştir. Hepsinin öldüğü sanısıyla da oradan ayrılmıştır. Fakat içlerinden biri sağ kalmış, yaşananları devlet görevlilerine bildirmiştir. Bunun üzerine Sami tutuklanmış ve İzmir Cinayet Mahkemesi'nde yargılanmıştır. Ancak o zamanki Adliye Nezaretinin özel emri ile evrak mahkmeden aldırılmış ve Hacı Sami kurtarılmıştır. Bkz. *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1927.

2 Şaduman Halıcı, *Yüzellilikler*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1998 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s.192.

3 *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1927, s.1.

Yüzelliliklerden Çerkez Hacı Sami liderliğinde bir çete oluşturulduğunu ve bu çetenin silahlandırılarak siyasi suikast yapmak amacıyla eyleme geçmeye hazırlandığını da öğrenmişti⁴. Hatta Yunan makamlarını da konuyla ilgili bilgilendirerek önlem alınmasını istemişti.

Yunan yetkililer iddiaları yalanlamayı yeğledi ise de Türk hükümetinin aldığı istihbaratın asılsız olmadığı 24 Ağustos 1927 günü anlaşıldı. O gün Hacı Sami liderliğinde kardeşi Ahmet, Düzce'nin Beçingi karyesinden Abaza İsmail oğlu Hakkı, Sökeli Çerkez(Büyük) Mecid ile Düzceli Bedik(Bedel) Yusufoglu (Küçük) Mecid Yunanistan'a ait olan Sisam Adası'ndan kayıkla Kuşadası sahiline çıktılar. Menderes Nehri'ni geçerek önce Beşparmak'a oradan da Çine ile Bozdoğan arasındaki Madran Yaylası'na geldiler. Yaylada Tahtacılar vardı. Bölgeyi haraca kesen Kozalaklı isimli eşkiyaya karşı hükümet tarafından silahlandırılmış olan Tahtacılar, Hacı Sami çetesinin mavzer ve bomba da dahil olmak üzere silahlı olduklarını görünce onlardan kuşkulunmuş ve ekmek isteklerini reddetmişlerdi. Bunun üzerine çatışma çıkmıştı. Tahtacılar ise bir yandan çatışmayı sürdürürken öte yandan da yardım için Bozdoğan'a haberci göndermişlerdi.

Bozdoğan Jandarma Komutanlığı çatışma haberini alır almaz hemen telgrafla Aydın'a bilgi verdi. Çine, Nazilli, Söke, Karacasu kazaları jandarma kumandanları bölgeye yetişmek üzere hızla hazırlıklarını tamamladı. Aydın Jandarma Komutanı Vekili Kıdemli Yüzbaşı İbrahim, Nazilli Jandarma Komutanı Yüzbaşı Necati, Bozdoğan Bölük Komutanı Yüzbaşı Şemsettin beyler bir müfreze ile hemen yola çıktılar.

Jandarmalar Madran Yaylası'na geldiğinde Tahtacılarla Hacı Sami çetesi arasındaki çatışma sürüyordu. Jandarma müfrezeleri yetişince çatışma daha da şiddetlendi. Hacı Sami ile kardeşi Ahmet öldürüldü. Abaza İsmail oğlu Hakkı ağır yaralı olarak ele geçirildi. Büyük Mecid ile Küçük Mecid kaçtı. Gece boyunca yapılan takip sonucunda onlar da yakalandı. Çete üyelerinin çatışma alanında bıraktığı çantalarda jandarmanın ele geçirdiği malzemeler çetenin son derece hazırlıklı olduğunu da gösterdi. Çete, kullanacağı silahların yanı sıra tentürdiyot ve gazlı bez gibi sağlık malzemelerini de yanında getirtmişti⁵.

Büyük ve Küçük Mecid'ler yakalandıklarında yapılan ilk sorgularında *Son günlerde Yunanlılardan çok tazyik görüyorduk. Bunun için Türkiye'ye ilticaya mecbur olduk. Yunanlılar bizi yollarda çalıştırıyorlardı. Artık bu hayattan usanmıştık. Ağzımda diş kalmadı* diyerek yanıtladılar. İnandırıcı bulunmayan bu yanıt üzerine *İyi ama Anadolu'ya böyle silah ve bombalarla mı iltica edilir? sorusu yöneltildiğinde ise Ne yapalım, hesap öyle değildi, ama böyle çıktı. Niyetimiz Vilayat-ı Şarkiyeye gitmekti* dediler.

4 *Vakit*, 29 Ağustos 1927, s.1.

5 *Vakit*, 29 Ağustos 1927; *Akşam*, 7 Teşrin-i sani 1927, s.1.

Çerkez Hakkı, Büyük Mecid ve Küçük Mecid Bozdoğan'da yapılan ilk sorgularının ardından Aydın'a getirildi. Burada onlar için özel bir vagon hazırlandı, Jandarma Yüzbaşı Rıza Bey'in emrindeki jandarmaların gözetimi altında İzmir'e nakilleri sağlandı. İzmir'de ikinci kez sorgulanan çete üyelerinin sağlık kontrolleri de yapıldı. Yarası ağır olan Abaza Hakkı'nın bacağına pansuman yapılarak alçıya alındı. Sökeli Mecid'in kolunda bulunan yarası ise hafifti⁶. Tutuklular 31 Ağustos'ta Gülnihal Vapuru ile İstanbul'a gönderildi. İzmir'de alınan ifadeler de İstanbul'a iletildi.

Tutuklular İstanbul'a ulaştığında İstanbul Valisi Süleyman Sami Bey basın mensuplarına çete üyelerinin tutukevine alınışı sırasında fotoğraf çekmeleri için izin verdi. Tutukevi müdürünün odasına tek tek getirildiler ve muhabirlere poz verdiler. Vakit muhabiri o dakikalari gazetesine şöyle yansıttı:

Bir haydut kıyafetinde idi. Ayaklarında çizmeler vardı.

-Kendisine soruldu: Senin adın nedir?

-Mecid

-Yaran var mı?

Kanlı gözleriyle şöyle bir baktı kafasıyla Yok! der gibi işaret verdi.

Resmi alındıktan sonra Mecid, jandarmalar vasıtasıyla çıkarılıp götürüldü. Bundan sonra odaya ikinci Mecid getirildi. Bu adam daha gençtir. Otuz yaşlarında görünüyor. Kolunda hafif yarası var. Üzerine bir düşkünlük geldiği zannolunabilirdi, kafasını aşağıya indirmişti. Bu şekilde menfur çehresi tespit edilemeyecekti, uyardılar.

-Objektife bak!

Birdenbire kendine gelerek gözlerini dikti ve eşkıyalık tekrar suretinde canlandı. Kanlı gözlerini, avına bakan bir canavar gibi objektife dikti. Eğer ezeli adalet kollarını zincire vurmuş olmasa idi, karşısındakine atılıp parçalayacak, kanını içecekti. Üzerinde açık sarı renkte bir elbise olan bu haydut da çıkarıldıktan sonra odaya Hakkı getirildi.

Hakkı bacağından ağır yaralıdır. Ayağı alçıya alınmıştır. Tedavi edilmektedir. Bunun içindir ki iki kişi, bu şeriri sedye ile taşıyorlardı. Üzerinde elbise yoktu. Hafif hafif inliyor, gözlerini etrafına çevirip olan biteni anlamak istiyordu. Türk kanı içmek için düşman parmağıyla vatanımıza gizlice çıkarılan bu serseri, arada sırada kelime-i şahadet getiriyor -La ilahe illallah diyordu.

Çete üyelerinin birbirleriyle görüşmelerini önlemek için ayrı ayrı koğuşlara yerleştirilmeleri kararlaştırıldı. Aynı gece Polis Müdüriyeti Siyasi Kısım yetkililerince ilk sorguları da yapıldı. Sorguda Vali Süleyman Sami Bey de bulundu. İlk izlenim, suikastın Yunan topraklarında planlandığını ortaya

6 Vakit, 31 Ağustos 1927, s.3.

koydu. Çete üyelerine yardım ve yataklık yapan başka kişilerin olup olmadığını anlamak için soruşturma derinleştirildi⁷. Ertesi gün, 1 Eylül'de, tutuklu sanıklarla ilgili evrak İstanbul Savcılığı'na gönderildi. Savcı Nazif Bey de dosyayı hızla İkinci Sorgu Hakimliği'ne ulaştırdı. Hakim Hayrettin Bey dosyayı inceledikten sonra⁸ 3 Eylül'den itibaren çete üyelerini sorguya aldı⁹. Tutukluların birbirleriyle çelişkili ifadeler vermesi üzerine sorgu ile birlikte incelemelerini de sürdürdü. Sorgu sırasında elde edilen bilgiler doğrultusunda eski İzmit Kumandanı emekli kaymakam Atif Bey, Hacı Sami'nin kardeşi Meki, Sami'nin kardeşi Eşref'in kayınbiraderleri Hacı Ziya Bey oğulları Ahmet, Halil ve Rasih'in de çete üyelerine yardımcı oldukları kanaati oluştu. 5 Eylül'de önce Atif Bey Mersin'de ele geçirildi¹⁰. Ardından Hacı Sami'nin kardeşi Meki Üsküdar'da eniştesinin evinde tutuklandı. Hacı Sami ile gizlice haberleştiği iddiası ile tutuklanan Meki ile ilgili ele geçen evrakta sabun alışverişi konusunda haberleştiği belirlendi. Sabun ticaretinin ise parola olduğu kanaati oluştu¹¹. Aynı gün her ikisinin sorgusu da başladı. Ahmet, Halil ve Rasih'i arama çalışmaları da eş zamanlı sürdürüldü¹². İkinci Sorgu Hakimliği Hayrettin Bey 6 Eylül'de Atif ile Meki'yi yeniden sorguladı. Bu arada Ahmet, Halil ve Rasih Söke'de tutuklandılar. Söke Savcılığı tutuklularla ilgili Söke'de incelemelerine hızla başladı¹³.

7 Eylül sabahı Hayrettin Bey tüm tutukluların sorgularına devam etti. O güne kadar yapılan sorgulamada çete üyelerinin suikast amacıyla Anadolu'ya geldiği saptanmıştı. Ancak suikastın kime ya da kimlere yapılmak istendiği konusunda kamuoyuna herhangi bir bilgi sızmamıştı. 8 Eylül'de gazeteler suikastta hedefin Gazi Mustafa Kemal olduğunu duyurdu. *Hainler Türkiye'yi ve Türkleri ta can evinden vurmak* istemişti. Sorgular sonucunda suikast girişiminin ayrıntıları da ortaya çıkarıldı. Suikastın trenle İstanbul'dan dönecek olan Mustafa Kemal'in içinde bulunduğu vagonu havaya uçurarak yapılacağı belirlendi.

Mustafa Kemal Paşa 16 Mayıs 1919'da ayrıldığı İstanbul'a 1927 yılına dek gitmemişti. İstanbul halkı ise O'nu kentlerinde görmek istiyordu. Mustafa Kemal 30 Haziran'da Ankara'dan ayrılmış, 1 Temmuz'da kente ulaşmış, halkın arasına karışmış, onları dinlemiş, 28 Ağustos 1927 günü İstanbul'da toplanan Bakanlar Kurulu'na da başkanlık yapmıştı. Çete üyeleri Mustafa Kemal Paşa'nın Eylül ortalarına kadar İstanbul'da kalacağını önceden biliyor olmalı ki sorgularında 15 Eylül'e kadar Nallıhan'a ulaşmayı planladıklarını söylemişlerdi¹⁴. Nallıhan'da ise İstanbul'dan Ankara'ya dönecek olan Mustafa Kemal'i, Bakanlar Kurulu

7 *Akşam*, 1 Eylül 1927, s.1.

8 *Vakit*, 2 Eylül 1927, s.3.

9 *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1927, s.3.

10 *Akşam*, 4 Teşrin-i evvel 1927, s.1.

11 Gazeteler Meki'nin başlangıçta Çerkez Ethem'in kardeşi olduğu ve onunla sabun ticareti konusunda haberleştiği bilgisini verdi. Ancak sabun ticareti ile uğraşan Girit'te Hacı Sami idi. İlerleyen tarihlerde bu hata düzeltildi.

12 *Vakit*, 6 Eylül 1927; *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1927, No: 1196, s.1

13 *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1927; *Vakit*, 7 Eylül 1927, s.3; *Akşam*, 7 Eylül 1927, s.1.

14 *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1927, s.1.

üyelerini ve yeni milletvekillerini taşıyan treni dinamitle havaya uçurmak için gerekli hazırlıkları yapacaklardı¹⁵.

Tutukluların sorguları devam ettikçe yeni bilgiler elde edildi. Söke'de yapılan incelemede ise üstü yazısız parşömen kâğıtları ile kartonlar ele geçirildi. Kâğıtlar, kimyevi işleme tabi tutulduğunda üzerinde kimi isimlerle adreslerin ortaya çıkabileceği, böylece haberleşmede kullandıkları şifreye ulaşılabileceği düşüncesi oluştu. İncelemeyi derinleştirmek üzere evrak Adli Tıp Kurumu'na gönderildi¹⁶. Ancak Adli Tıp'ta yapılan inceleme sonucunda kâğıtların üzerinde herhangi bir yazı ya da işarete rastlanmadı¹⁷. Bu arada tutukluluğu devam eden Abaza Hakkı önemli itiraflarda bulunacağını söyleyince Hakim Hayrettin Bey tarafından yeniden sorguya alındı. Gazeteler ertesi günlerde suikast örgütünün Çerkez Reşit tarafından hazırlandığı konusunda güçlü kanıtlara ulaşıldığını haber verdiler. Ayrıca, Sökeli Mustafa isminde bir kişinin de olayla ilgisi kurularak yakalama emri çıkarıldı¹⁸. Mustafa yakalandı ve İstanbul'a gönderildi. Hayrettin Bey'in yaptığı sorgu sonucunda aranan kişi olmadığı anlaşılınca serbest bırakıldı. Aranan Mustafa'nın, Kuşçubaşı Eşref'in kayınbiraderi Cemali'nin kardeşi olduğu ve Sisam'da Yunanlılar tarafından bir başka nedenden dolayı tutuklu bulunduğu belirlendi¹⁹. İstanbul'dan yapılan istek üzerine Söke Savcılığı Hacı Sami çetesine haberleşme konusunda yardım sağladığı gerekçesi ile Cemali'yi de tutukladı ve İstanbul'a gönderdi. Hayrettin Bey de 23 Eylül'den itibaren Cemali'yi sorgulamaya başladı²⁰.

Eylül ayı sonuna gelindiğinde altı tutuklu sanık bulunuyordu. Çerkez İsmail Hakkı, Büyük Mecid ve Küçük Mecid doğrudan suikast amacıyla çete kurmak, Kaymakam Atıf Bey, Üsküdarlı Meki ve Cemali'de çeşitli şekillerde çeteye yardım etmekle suçlanıyordu. Hayrettin Bey tüm tutukluların sorgusunu tamamladı. Savcı Yardımcısı Selahattin Bey mütalaasını, Hayrettin Bey kararnamesini yazdı. Kaymakam Atıf Bey'in emekliye sevk edilmiş olmasından dolayı ülkesine karşı muhalif bir tutum takındığı, *kin ve gayz beslediği* sorgulamalar sonucunda sabit oldu. Ancak Hacı Sami çetesiyile ilişkisi olduğu konusunda mahkemeye sevkini gerektirecek yeterli kanıt bulunamadı²¹. Benzer şekilde Cemali'nin de çetenin haberleşme aracı olduğunu kanıtlayacak yeterli bilgiye ulaşamadı. İki de serbest bırakıldı. Abaza Hakkı, Büyük Mecid, Küçük Mecid ve Meki'nin dosyaları ise idamla yargılanmak üzere Ağır Ceza Mahkemesi'ne gönderildi. Yüzelliliklerden Kuşçubaşı Eşref ile Sisam'da bulunan Sökeli Mustafa hakkında da suikast girişimini düzenlemekten dolayı gıyaplarında usulen tevkif müzekkiresi hazırlandı. Mustafa'nın Söke'deki evinde bomba ve fişek bulunmuş

15 *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1927, s.3.

16 *Vakit*, 9 Eylül 1927; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1927, s.s1-2.

17 *Vakit*, 12 Eylül 1927, s.1.

18 *Vakit*, 10 Eylül 1927, s.1.

19 *Vakit*, 14 Eylül 1927, s.1.

20 *Vakit*, 25-26 Eylül 1927, s.1.

21 *Akşam*, 4 Teşrin-i evvel 1927, s.1.

olması gözönünde bulundurularak Söke Savcılığı'ndan bu konuda ayrıca kovuşturma yapması istendi²². Dosyanın Ağır Ceza Mahkemesi'ne gönderilmesi ile suikast davasında ikinci aşamaya gelinmiş oldu.

Suikast Girişimi ve Yunanistan

Suikast girişiminin açığı çıkması ile birlikte Hacı Sami çetesinin arkasında kimin ya da kimlerin olduğu da kamuoyunda tartışılmaya başlandı. İlk izlenim suikastın Yunan topraklarında planlandığını ortaya koymuştu. Bu nedenle yurt dışında Türkiye aleyhinde çalışma yapan kişi ya da örgütler ile Türk-Yunan dostluğu ya da Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı beslediği "dostluk" anlayışı tartışmaya açıldı.

Basın; suikast girişimini, yurtdışındaki Yüzellilikler ile Firarilerin Türkiye aleyhinde sürdürdükleri çalışmaların yeni bir ürünü, Mütarekede başaramadıkları Türkiye'yi yok etme planlarının son örneği olarak değerlendirdi. Bu nedenle suikast girişiminin bu kesimden gelmiş olmasını doğal karşıladı. Ancak beş altı kişilik bir çetenin kendisini Türkiye Cumhuriyeti topraklarında istediğini yapacak güçte görmesini akılcı bulmadı. *Hacı Sami ve hempaları(nun) ne kadar serseri ve cüretkâr olurlarsa olsunlar* bu tür girişimlere karşı tetikte olan Türkiye Cumhuriyeti topraklarına yalnız başlarına giremeyeceklerini iddia ederek çetenin, *kimden, nereden cesaret ve kuvvet* aldıklarını sorguladı.

Hacı Sami ve çetesi iki kaynaktan güç almıştı. Dışarıda; Türkiye Cumhuriyeti aleyhine çalışan ve hükümeti yıkmak arzusuyla kaynak olan bir fesat ocağı vardı. Hacı Sami, ülkeden kovulmuş olan muhaliflerden ve bir şekilde kendi istekleri ile çıkmış olan memnuniyetsizlerden güç almıştı²³. İkinci kaynak ise Yunanistan idi. Hacı Sami, Yunanlılar için yabancı değildi. Milli Mücadele günlerinde Türk vatani aleyhinde kullandıkları isimlerden biriydi. Çete üyeleri de suikast için Yunan adasında hazırlanmış ve oradan Türkiye topraklarına çıkmışlardı. Oysa aynı günlerde Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Bey, gazetecilere Türk-Yunan ilişkilerinin dostane bir mecrada bulunduğunu söylemiş, Meclis kürsüsünde aynı kanıyı paylaşmış, Yunan meslektaş da Tefik Rüşti Bey'i doğrulayan beyanatlar vermişti. Bu sayede Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişki, geçmişin acı anılarına rağmen akla ve mantığa dayalı bir barış dönemine girmişti. Tam da bu dönemde *şeni cinayet fikirleriyle meşbu olan alçakların bugün Türkiye'ye dost olduğunu zannettiğimiz bir memleketin topraklarında teslihl edilmekte olması kamuoyunu hayal kırıklığına uğrattı. ...Hıyanet ve cinayet teşkilatlarının Yunan hâkimiyeti idaresi altında bulunan topraklarda vücut bulması, oralardan silah ve kuvvet alarak Türk hudutlarına girmesi diplomatlardan işitilen dostluğun samimiyeti konusunda kuşku yarattı. Üstelik Yunanistan bir yandan çeteleri Yunan adalarında silahlandırırken öte yandan da Batı Trakya topraklarında*

22 *Vakit*, 4 Teşrin-i evvel 1927; *Akşam*, 4 Teşrin-i evvel 1927, s. 1.

23 Necmettin Sadak, "Hainlerin Teşebbüsü", *Akşam*, 30 Ağustos 1927, s.1.

Türkiye'den kovulan Türk düşmanlarını barındırmayı sürdürüyordu. Bu durum karşısında iki kritik soru yöneltildi. İlki bu tür davranışların dostlukla nasıl bağdaştırılabileceği idi²⁴. İkincisi ise çete, Sisam adasında hazırlık yaparken Yunan memurlarının nasıl dikkatini çekmediği idi. Necmettin Sadak ikinci soruya ancak iki açıklama getirilebileceğine işaret etti; *Ya Yunanistan'da anarşi vardır ve memurlar mühim çetelerin teşekkülünden ve seyahatinden habersizdir, yahut Yunan Hükümeti Türkiye'ye giden çetelere yardım ediyor*²⁵ Yunanistan'ın en hafif tanımlama ile ihmali ve ilgisizliği karşısında Türk kamuoyu Yunanistan ile olan ilişkinin *şekil ve mahiyetini öğrenmek için büyük bir sabırsızlık içinde idi*²⁶

Türk kamuoyunun bu suçlamalarına Yunanistan'dan yanıt gecikmedi. Atina'da çıkan Eleftherios Logos gazetesi Türkleri hayal kurmakla suçladı. Kendi yarattıkları "*vehimlerden*" yine kendilerinin korktuklarını belirtti. Çetenin Sisam'dan Anadolu'ya çıktığını yalanlaması ise Türk kamuoyunda öfkeye neden oldu. Vakıt, gazetenin iddialarını üç soru ile yanıtladı: *çete bize Yunan topraklarından neye geçiyor? Yunan topraklarında bize çete hazırlanmasına Yunanlılar neden müsaade ediyorlar? Türk vatanının melunları neden Yunan topraklarında himaye görmektedir*²⁷? Türkiye, Yunanistan'dan bu soruları yanıtlamasını istiyordu. Yunan Hükümeti'nin sözcülüğünü yapan Elefthero Vima gazetesi ise yıllardan beri Türkiye'ye samimi dostluk besleyen Yunanistan'ın Türk Cumhurbaşkanı ya da Türkiye'nin hükümet şekli aleyhinde *en küçük bir hareket ve teşebbüse tahammül ve müsaade edemeyeceğini* vurguluyordu. Buna karşın Yunan topraklarında Yunanistan'ın konukseverliğini esirgemeyeceği kimi Türkler bulunduğunu kabul ediyor, Yunan Hükümeti'nin bu kişileri gözetim altına almak konusunda gerekli makamları *şiddetle* uyardığını da belirtiyordu. Kanıt olarak da çete üyelerinin Bozdoğan'da verdikleri ilk ifadeyi geçerli sayıyor, Yunan Hükümeti'nden gördükleri baskı dolayısıyla Yunan toprağından kaçtıklarını hatırlatıyordu²⁸. Atina ajansı da Elefthero Vima gazetesini doğrulayan bir açıklama yaparak suikastta Yunan parmağına işaret eden Türk gazetelerinin iddialarını reddetti. Yunanistan'ın Doğu komşusu ile dostluğunu sürdürmek konusunda *pek ziyade itina* gösterdiğine işaret etti.

Yunan Hükümeti de konu ile ilgili duyarlılığını Türk Hükümeti'ne aktardı. Yunanistan ayrıca Sisam valisi ile jandarma komutanını değiştirdi. Yunanistan'ın Ankara elçisi Dışişleri Bakanı Tefrik Rüşti Bey'i bilgilendirdi. Yunan gazetelerinin verdiği bilgilere göre Tefrik Rüşti Bey kendisine verilen bilgiyi *memnuniyetle* karşılamıştı²⁹. Londra'daki Yunan Elçiliği de bir tebliğ yayınlayarak Türk hükümeti ve basını tarafından Yunan memurlarına yapılan suçlamaların doğru olmadığını, hükümetin valiyi ve jandarma komutanını

24 Mehmet Asım, "Yüzelliliklerle Yunanlılar", *Vakit*, 29 Ağustos 1927, s.1.

25 Necmettin Sadak, "Hainlerin Teşebbüsü", *Akşam*, 30 Ağustos 1927, s.1.

26 Mehmet Asım, "Yüzelliliklerle Yunanlılar", *Vakit*, 29 Ağustos 1927, s.1.

27 *Vakit*, 15 Eylül 1927, s.3

28 *Hâkimiyet-i Millîye*, 18 Eylül 1927; *Vakit*, 18 Eylül 1927, s.2.

29 *Vakit*, 23 Eylül 1927, s.1.

görevden alarak iyi niyetini ortaya koyduğunu duyurdu. Öte yandan Yunan Dışişleri Bakanı Mihalokopulos da Times muhabirine verdiği demeçle Sisam valisinin Hacı Sami çetesine yardım etmek şöyle dursun onun hareketinden bile haberdar olmadığı konusunda ikna turlarına başlamıştı.

Yunan tarafının tüm yalanlamalarına ve dostluğu sürdürmek konusundaki samimiyet söylemlerine yanıtı Türk Hükümeti'nin sözcüsü konumunda olan Hâkimiyet-i Milliye gazetesi verdi. Yunan hükümetinin silahlı çete kurulması ve Cumhurbaşkanı suikast düzenlemesi konusunda etkisi ya da dahli var mı, bunun kesin olarak iddia edilemeyeceğini belirterek konuya ihtiyatlı bir giriş yaptı. Ardından suikast girişiminin Türkiye için önemini ısrarla vurguladı. Ardından, suikastın daha hazırlık aşamasında, Türkiye'nin Yunanistan nezdinde yaptığı girişimleri ilk kez kamuoyu ile paylaştı. Buna göre suikast çetesi Yunanistan'da hazırlanmış, Atina'da girişimi planladıktan sonra önce Girit'e, sonra Sisam'a geçmişti. Türkiye'nin Atina elçiliği durumdan haberdar olarak Yunan Hükümetine başvurmuş ve gerekli önlemleri almasını istemişti. Yunan hükümeti Sisam'daki görevlilerinin verdiği bilgiye dayanarak Hacı Sami çetesinin Sisam'da bulunmadığı yanıtını vermişti. Aldığı bilginin güvenilir olduğu konusunda herhangi bir kuşkusuz olmayan Türk elçiliği ise isteğinde ısrar etmişti. Bunun üzerine Yunan Hükümeti yeniden Sisam valisiyle görüşmüş ve incelemeler sonucunda Hacı Sami çetesinin Sisam'da bulunduğunu doğrulamıştı. Vali, Hacı Sami'yi yanına çağırarak ve ondan Sisam'ı terk etmesini istemişti. Yunan Dışişleri Bakanlığı da *böyle bir çetenin* oluşturulmasına hükümetinin asla izin vermeyeceği, haklarında derin bir soruşturma yapılacağı, Hacı Sami Atina'ya geldiğinde ise emniyet tarafından ciddi bir izlemeye alınacağı konusunda Türk elçiliğine garanti vermişti. Oysa, gerek Sisam Valisi tarafından ve gerek Dışişleri Bakanlığı tarafından böylesine resmi güvenceler verilirken çete çoktan Anadolu'ya geçmiş, hatta Hacı Sami ve kardeşi öldürülmüştü³⁰.

Hâkimiyet-i Milliye, Tevfik Rüştü Bey'in, Yunan elçisince verilen bilgileri memnuniyetle karşıladığı iddiasına da açıklık getirme gereğini duydu. Böylece gerçeklerin *mugalâta içinde boğulmasını* önledi. Tevfik Rüştü Bey, ihmali kanıtlanan Sisam Valisi'nin görevden alındığı haberine memnun olmuştu. Ancak valinin görevden alınmasını, bu konuda alınabilecek ilk önlem olarak değerlendirmiş, konu ile ilgili daha ciddi ve fiili önlemlerin alınmasını beklediklerini ısrarla belirtmişti. Gazete, Londra tebliğinde Tevfik Rüştü Bey'in memnuniyet ifadesine yer verilirken asıl dikkati çektiği konudan bahsedilmemesini de anlamlı buldu ve Türkiye'nin Yunanistan ile dostluk kurma çabasını *akıntıya kürek çekme* olarak tanımladı.

Türk Hükümeti, Yunan Hükümeti'nin ve basınının *Dostluğun icabatına uymak için Türkler bizden daha ne bekliyor*, sorusunu da Hâkimiyet-i Milliye

30 Hâkimiyet-i Milliye, 4 Teşrin-i evvel 1927, s.1.

aracılığı ile yanıtladı. Türkiye, komşularından abartılı isteklerde bulunmuyordu. İki temel arzusu vardı. İlki; Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanına ve Cumhuriyetin ileri gelenlerine karşı suikast düzenleme çabası içinde olan Çerkezlerin ve diğer hainlerin Yunan topraklarında bir dayanak bulmasına izin verilmemesi idi. Öte yandan Batı Trakya Müslümanları arasında Yunan memurlarının koruması altında müftü ve benzer sıfatlarla yerleşmiş Yüzellilik listeye dahil bir çok hain bulunuyordu. Bunlar ne Trakyalı idi, ne de Trakyalıların çıkarları ile ilgililerdi. Yunan resmi çevrelerinin nüfuz ve desteklerinden güç alan bu kişiler, Trakya halkının iktisadi ya da siyasi refahını sağlamak için değil, özellikle Türkiye Cumhuriyeti ve onun kurucuları aleyhine faaliyet gösteriyor, gazete çıkarıyorlardı. Türkiye'nin ikinci istediği başta Yüzellilikler olmak üzere Yunanistan'da yerleşmiş Türkiye aleyhtarlarının sınır dışı edilmesi idi. Eğer Atina yönetimi dostluk söylemlerinde samimi ise bu adımları atmasına hiçbir engel yoktu. Gazete, Türk kamuoyunun bu konuda son derece duyarlı olduğunu bir kez daha hatırlatma gereği duyarken³¹ çete üyelerinin Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki yargılamaları da başlamak üzereydi.

Yargılamalar ve Karar

Ağır Ceza Mahkemesi'ne sevk edilen Abaza Hakkı, Küçük ve Büyük Mecid ile Meki Ceza Kanunu'nun 126, 146 ve 156. maddeleri gereğince yargılanacaklardı. Yasanın 126. Maddesi; ... Her ne suretle olursa olsun *Türkiye Cumhuriyetine karşı silah kullanan Türk, idam cezasına mahkûm olur*, 146. Maddesi; ... *gerek yalnızca ve gerek birkaç kişi ile birlikte kavli veya tahriri veya fiili fesat çıkararak ... , yapılan fesat teşebbüs derecesinde kalsa dahi idam cezası hükmolunur*, 156. madde ise *Reisicumhur hakkında suikasitte bulunanlarla buna teşebbüs edenler filleri teşebbüsü tam derecesinde ise idam cezasıyla ... cezalandırılır*. diyordu³². Dolayısı ile çete üyeleri idamla yargılanacaklardı. Ancak bacağı alçıda olan Abaza Hakkı'nın mahkemede ayağa kalkamayacak olması nedeniyle yargılama hemen başlamadı.³³ Mahkeme başkanı hapisane doktorundan bilgi istedi³⁴. Hakkı'nın bacağındaki alçı Ekim ayı sonunda çıkarılınca yargılamanın başlaması için engel kalmadı³⁵.

Bu arada savcı da yargılamanın başlayabilmesi için gerekli önlemleri aldı. Salonu hazırlattı. Kamuoyunun davaya yoğun ilgi göstereceği düşünülerek duruşma salonuna koltuk sayısı kadar dinleyici alınması kararlaştırıldı. İçeriye alınanlar da sıkı kontrolden geçirildi. Özellikle ateşli silah olup olmadığı arandı. Yargılamalar İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nde 5 Kasım 1927 Cumartesi sabahı

31 Y.a.g.g.

32 Bkz. *Düstur*, III. Tertip, C. 7, Ankara: Devlet Matbaası, 1944, çst. Syf. 542, 545-547.

33 *Akşam*, 4 Teşrin-i evvel 1927, s.1.

34 *Akşam*, 10 Teşrin-i evvel 1927, s.1.

35 Tutuklulara avukatları olup olmadığı da soruldu. Olmadığı yanıtı alındı. *Akşam*, 26 Teşrinievvel 1927, s.1.

başladı. Saat 10.30'a doğru tutukluların salona gireceği kapılar açıldı. Mübaşir yerini aldı. Hemen sonra sanıklar süngülü dört jandarmanın arasında salona getirildi. Onların ardından Hakim Sabri Bey'in başkanlığındaki mahkeme heyeti duruşma salonuna girdi. Mahkeme Başkanı savcıdan iddianamesini okumasını istedi. Savcı Cemil Bey tarafından hazırlanan iddianameyi zabıt kâtibi okudu³⁶.

İddianamede tutukluların yanında firarilerin de yargılanması isteniyordu. Mahkeme heyeti öncelikle firarilerle ilgili iddiaları ele alarak firarilerin ve mahkemenin davetine icabet etmeyenlerin gıyaben yargılanmasına karar verdi. Ardından sanıkların sorgusuna başlandı. Önce Hakkı sorgulandı. Elli yaşını geçtiğini ve ticaretle uğraştığını söyledi. Sonra sırasıyla Büyük Mecid, Meki ve Küçük Mecid sorgulandı. Ardından Sorgu Hakimince hazırlanan iddianame zabıt katibi tarafından okundu. Bu iddianamede çetenin nasıl hazırlandığı, ülkeye nasıl girdiği, nasıl yakalandıkları ve suikastın nasıl gerçekleştirileceği ile ilgili elde edilen bilgiler mahkeme heyetine sunuldu. Çete üyeleri suikastı gerçekleştirdikten sonra Yunanistan'daki arkadaşlarının da Anadolu'ya gelerek onlara katılacağını ve birlikte Türkiye'de bir ihtilal yapmak amacıyla oldukları belirtildi. Yapılan inceleme sonucunda çetenin *kavlen ve fiilen hıyanet-i vataniyede buldukları* sabit olduğundan tümünün 126. madde gereğince cezalandırılmaları istendi³⁷.

İddianame okunduktan sonra Mahkeme Başkanı Savcıya *-burada mevcut maznunların Hükümet-i Cumhuriye'ye, Reis-i cumhur hazretleri ile Heyeti Vekileye suikast maksadıyla geldikleri iddia ediliyor, ne buyurursunuz?* diye sordu. Cemil Bey, suikast örgütünün tarihçesini anlattıktan sonra *bunların İstanbul'dan Ankara'ya avdet buyuracak olan Reis-i Cumhur hazretlerine ve Heyeti Vekileye suikast yaptıktan sonra memlekette bir ihtilal çıkarmaya karar verdikleri anlaşılmıştır. Bu adamlar bunun için memlekete girmişler ve bu maksadın tatbiki için bilfiil çalışmışlardır. Bunlarla Anadolu'ya çıktıklarının tamam dokuzuncu günü müsademe yapılmış ve şu gördüğünüz Hakkı mecruhen yakalanmıştır. Hacı Sami ise son ana kadar silahını kullanmış ve memlekete karşı yapmak istediği hıyaneti kanı ve canı ile ödemiştir. Burada bulunan Mecid ise bilahare jandarmalar tarafından yakalanmıştır. Karşınızda bulunan diğer maznunlar ise jandarma kuvvetleri tarafından bilahare birer birer yakalanmışlardır* dedi ve kanunun ilgili maddeleri gereğince idamla cezalandırılmalarını istedi³⁸.

Savcının açıklama ve talebinin ardından Mahkeme Başkanı, Hakkı'yı sorgulamaya başladı. Hakkı; sekiz çocuk babası olduğunu, Kafkas Cephesi'nde askerlik yaptığını, arasıra İstanbul'a manifatura almak için geldiğini belirtti. Kafkas Cephesi'ne nasıl gittiğini ayrıntıları ile anlattı. Buna göre yirmi beş atlı ile Erzurum'a girmiş ve yirmi beş atlıyı da kendisi iâşe ediyormuş. Birçok cephede savaşmış, savaş (I. Dünya Savaşı) bitince İstanbul'a gelmiş, Padişahın emriyle sergi dairesinde ikamete memur edilmiş ve Padişah tarafından iâşe edilerek

36 *Akşam*, 4 Teşrin-i sani 1927; 6 Teşrin-i sani 1927, s.1.

37 *Akşam*, 6 Teşrin-i sani 1927, s.1.

38 *Y.a.g.g.*

altı ay kadar yaşamış, sonra Adapazarı'na gitmiş, tekrar İstanbul'a gelmiş ve nihayet İzmir'den göçmenlerle vapura binerek Midilli'ye gönderilmiş.

Verdiği bu ifade ile Milli Mücadele'de Yunanlılarla birlikte çalıştığını da itiraf etmiş olan Hakkı'ya, Mahkeme Başkanı *Kuva-yı Milliye Yunanlılarla harp ederken kendisinin ne tarafta olduğunu* sordu. Hakkı, Yunanlıların tarafında kaldığını söyledi. Sabri Bey'in ustalıkla sorduğu sorular karşısında da Yunan tarafında ne yaptığına açıklık getirdi. İzmir'den Yunan Hükümeti'nin emriyle Mudanya'ya gittiğini, oradan Kuva-yı Milliye'ye karşı Yunanlılarla birlikte savaşmak için cepheye gönderildiğini anlattı. Türkiye'den ayrıldıktan sonra gittiği Midilli'de ise dört beş ay kaldığını, burada firari Mutasarrıf İbrahim Bey'in kendisine *bir teşkilat yapılmasını* önerdiğini, bu teşkilat için kırk beş elli kişilik bir idare heyeti toplandığını ancak kendisinin bu öneriyi kabul etmediğini söyledi. Hakkı örgüte girmediğini söylüyordu ancak Mahkeme Başkanı'nun *sen de bu elli kişilik heyetin içinde mi idin?* Sorusunu *Evet* diyerek yanıtlıyordu. İfadesine göre oluşturulan bu heyet Yunanlılardan aldığı para ile Çerkezleri toplayarak İzmir'e gidecekti. Hakkı, Çerkezlerin *yalnızca para koparmak amacıyla* böyle bir heyet oluşturduklarını iddia etti. Sonra da örgütün faaliyetleri hakkında bilgi verdi. Ardından Sabri Bey, Hakkı'ya ülkeden niçin kaçtığını sordu. İkili arasında şöyle bir diyalog geçti:

Reis Bey sordu: -sen niçin kaçtın, demek hıyanetinden korktun.

-Ben hain değilim ki korkayım.

-Sen Çerkezlerle beraber Kuva-yı Milliye ile harp etmedin mi?

-Ettim ama herkes gibi.

Çerkezlerden başka Kuva-yı Milliye ile harp eden oldu mu ki herkes gibi diyorsun?..

-Oldu ya! Bu kadar isyanları yapanlar, Kuva-yı Milliye aleyhine hareket edenler yalnız Çerkezler mi idi? Türkler yok mu idi?

Hakkı bu karşılıklı konuşmanın ardından Girit'e nasıl gittiğini, Hacı Sami ile burada nasıl tanıştığını anlattı. Hakkı'nın ardından Küçük ve Büyük Mecid de sorgulandı ve ertesi gün devam etmek üzere duruşmaya ara verildi.

6 Kasım'da Adliye koridorları bir önceki güne göre daha kalabalıktı. Öğrenciler de davayı dinlemek üzere gelmişlerdi. Güvenlik önlemleri daha da artırılmıştı. Dinleyiciler yine sıkı bir aramadan geçirildi. Kadınlar da bir kadın görevli tarafından arandıktan sonra sanıklar mahkeme salonuna alındı. Meki bu kez traş olmuş, kravatını muntazam bir şekilde bağlamış, siyah saçlarını özenle taramıştı. Hakkı'nın ince ve beyaz bir sakal ile çerçevelenmiş olan yüzü daha kansız, daha renksizdi. Koltuk değneklerine dayanarak ağır, ağır ilerliyordu. Ayağının ağrıdığını söyleyerek jandarmadan koluna girmesini rica etmişti. Onun yardımı ile arkadaşlarının yanına oturmuştu. Mahkeme tam 10.30'da başladı. Mahkeme Başkanı yine Hakim Sabri Bey, Savcı da Cemil Bey idi.

Sabri Bey Meki'yi sorgulayarak duruşmayı açtı. Meki'ye nerede oturduğunu, ne işle uğraştığını, kimliğini sordu. Meki; eniştesinin yanında oturduğunu, açsılık yaparak geçimini sağladığını, babası Mekke'ye sürgün gönderildiği için orada doğduğunu, Arap değil Çerkez olduğunu, Ahmet, Eşref ve Yusuf adlarında üç kardeşi³⁹ daha bulunduğunu söyledi. Küçük yaşta Mekke'den İstanbul'a geldiklerini, İzmir İdadisi'nde eğitim gördüğünü anlattı. Milli Mücadele'de Salihli'de bulunduğunu, Edip Bey⁴⁰ çetesi ile birlikte Uşak'ta ve Dumlupınar'da Yunanlılarla savaştığını, beş altı yıl önce yeniden İstanbul'a geldiğini belirtti. Sabri Bey'in ağabeyleri ile olan ilişkisine yönelik sorularını da yanıtlayan Meki, kardeşlerinin nerede olduğunu bilmediğini, Eşref ve Sami ile hiç haberleşmediğini, ağabeylerinden yalnızca Ahmet'e askerlik ile ilgili bir mektup yazdığını söyledi. Suikast ile ilgili aranan ya da tutuklananları da tanımadığını sözlerine ekledi⁴¹.

Başkan, jandarmalar tarafından tutulan zabıt varakalarını okuttuktan sonra Hakkı'ya çeşitli sorular yöneltti. Çerkez Reşit ile beraber olup olmadığını, Reşit tarafından İsmet Paşa'ya yazılan mektupta ima edilen suikast girişimini bilip bilmediğini öğrenmek istedi. Zira Reşit, *Size tarihi bir fırsat veren bu mektubum sizi maddi ve manevi zararlarımızı tasfiyeye tediye sevk ederse ne ala* diyerek tehdit savurmuştu. Hakkı, mektup hakkında ne diyeceğini bilemediğini söyleyince Sabri Bey yeni bir zabıt varakası okuttu. Bunda Ethem ile Hacı Sami'nin Abaza Hakkı için kavga ettikleri, bu kavga sırasında Hacı Sami'nin Ethem'in dört dişini söktüğü, Abaza Hakkı'nın Hacı Sami için 'elli kişiye bedeldir' dediği belirtiliyordu. Sabri Bey, Hacı Sami'nin gerçekten elli kişiye bedel olup olmadığını sorunca Hakkı, *Allah biliyor ya şimdi öldü. Hakikaten elli kişiye bedeldi efendim* diyerek başkanı yanıtladı. Sabri Bey, o güne kadar yaptığı itirafların doğru olup olmadığını sorunca Hakkı, *Doğru efendim hepsini söyledim, hepsini itiraf ediyorum, ben idam olunacağımı bile bilsem yine yalan söylemem* diyerek ifadesini doğruladı. Hakkı'nın ifadeleri okundu, ifadesinde Hacı Sami'den başka Reşit ve diğerleri ile görüşmediğini, yalnız Hacı Sami ile ilişkide olduğunu, Sami'nin kendisini kandırdığını, Yüzellilik listeye dahil olduğu için hükümetin kendi aleyhinde yasal bir takibat yapmayacağını söylediği için Hacı Sami ile Söke'ye gitmeğe karar verdiğini belirtiyordu.

Mahkeme Başkanı Sabri Bey Hacı Sami'nin ardından her iki Mecid'e ve Meki'ye verdikleri ifadeleri doğrulayıp doğrulamadıklarını sordu. Tümünü de ifade ve itiraflarını doğruladılar. Verilen ifadeler okunduktan sonra Başkan mahkemeyi bitirmek üzere olduğunu vurgulayarak sanıklara eklemek ya da söylemek istedikleri başka bir şey olup olmadığını sordu. Abaza Hakkı, söyleyecek başka sözü olmadığını belirtti. Diğerleri ise aldatıldıklarını beyan etti. Büyük Mecid ayrıca *çoluk çocuk sahibi bir adamım. Askerlik yaptım. Nede olsa bu vatana hizmet ettim. Bana acıyınız. Beni kandırdılar. Bu işin içine saktular* diyerek affını istedi.

39 Sami'yi saymamıştır.

40 Sarı Efe Edip; İzmir suikastı dolayısıyla idam edilmiştir.

41 *Akşam*, 7 Teşrin-i sani 1927, s.1.

Mahkeme Başkanı Hakim Sabri Bey kararı hazırlamak üzere duruşmaya son verdi. Suikast davası böylece tamamlanmış oldu. Ağır Ceza Reisi Sabri Bey'in duyarlılığı ve Savcı Yardımcısı Cemil Bey'in dosyaları önceden incelemeye almış olması nedeniyle dava iki gün içinde sonuçlandırıldı. Savcı Cemil Bey 6 Kasım günü öğleden sonra yapılan celsede iddianamesini okudu. Karar 7 Kasım'da açıklandı. Üsküdarlı Meki beraat etti. Abaza Hakkı, Söke'li Mecid ve Düzceli Mecid idama mahkûm oldu. Beraat haberini alan Meki adaletin hızla yerini bulmasında dolayı şaşkındı. Meki hemen o gün özgürlüğüne kavuştu⁴².

İdam cezası alan Hakkı ile Mecid'ler yeniden hapishaneye gönderildiler, diğer mahkûmların olduğu koşullara ayrı ayrı dağıtıldılar. Hakkı, geceyi koşusunda ağlayarak geçirdi. Sökeli Mecid ile Düzceli Mecid ise sabaha kadar uyuyamadı. Mahkeme heyeti ise idam mahkûmlarının dosyasını düzenleyerek Temyiz Mahkemesi'ne gönderdi⁴³.

İdam cezaları hem Temyiz Mahkemesi hem de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onaylandı⁴⁴. Ankara'dan gelecek emir beklenirken hükümlüler de cezaevindeki günlerini tövbe ile geçiriyordu. Abaza Hakkı'nın yarası iyileşmiş koşutta yardımsız yürüyebilecek hale gelmişti. Aldığı cezayı manevi hazlarla hafifletmeye çalışan Hakkı beş vakit namazını kaçırmıyordu. Çete üyeleri koşullarında bulunan diğer mahkûmlarla konuşmamayı tercih ederek sessizliğe gömülmüşlerdi⁴⁵.

İdam Cezaları İnfaz Ediliyor

1928 yılı Ocak ayının ikinci haftasında Ankara'dan cezaların infazı ile ilgili onay geldi. 18 Ocak 1928 gece yarısı saat üçte infaz için tutukevi hareketlendi. Sokaklar derin bir karanlık içindeydi. Ayasofya Meydanı sessiz ve ıssız, büyük bir mezarlık gibiydi. Tutukevinin köşesindeki sokağın başında titrek bir ışık yanıyordu. Sokak karanlık bir aydınlığın içindeydi. Tutukevinin demir kapısı uzaktan görünüyordu. Müdürün, Eminönü merkezini telefonla arayarak *Sehpalar derhal kurulsun, hazırlanınız* emri ile ortalık yeniden hareketlendi. Endişeli, heyecanlı adımlar atılmaya başlandı. Saat tam dörtte, Savcı Yardımcısı Mithat Bey, Tutukevi Müdürü Ziya Bey, Baştabip İbrahim Nafi Bey ile mahkûmlara dinsel tebligatta bulunacak olan imam efendi ve diğer memurlarla polis ve jandarma kuvvetleri müdürün odasında toplanmıştı. Telefon çaldı, haber geldi. Sehpalar kurulmuş, hazırlıklar tamamlanmıştı, emir bekleniyordu. Tutukevi müdürü Ziya Bey zili çaldı. Gardiyan geldi. Gözleri şişmişti. Belli ki hiç uyumamıştı. Ziya Bey emri verdi *Mahkûmları alınan tertibat mucibince buraya getiriniz*⁴⁶.

42 *Akşam*, 8 Teşrin-i sani 1927, s.1.

43 *Y.a.g.g.*

44 *Akşam*, 14 Kanun-ı sani 1928, s.1.

45 *Akşam*, 15 Kanun-ı sani 1928, s.1.

46 *Akşam*, 19 Kanun-ı sani 1928, s.1.

Mahkûmlar o gece asılacaklarından habersizdi. Küçük Mecid gece üçte uyanmış gardiyanlardan çay istemişti. Diğer ikisini de uyku tutmamış, kendiliklerinden uyanmışlardı. İki gardiyan yanlarında imam ile birlikte önce Küçük Mecid'in koğuşuna geldi. *Yukarıda sorgu yapılacağını* söyleyerek kalkmasını istedi. İmam, Mecid'den salavat getirmesini istedi ve ekledi *Mecid sen memleketin büyüklerine, Mübeccel Cumhuriyetin esasına kastettin. Bu büyük cinayeti idam edilmekle ödeyeceksin. Şimdi idam olunacaksın!* dedi. Mecid kalktı, koğuştan çıkarken yüksek sesle *Allaha ısmarladık efendiler, hakkınızı helal ediniz, gidiyoruz artık* dedi. Ardından Büyük Mecid'in koğuşuna gelindi. Mecid, *Hoca demek idam ediliyoruz öyle mi* diye sordu ve imamın isteği ile salavat getirdi. Koğuştakilere dönerek *Biz rençber adamlarız. Allahtan bulsunlar bizi yakanlar. Biz kimiz, suikast kim, Cumhuriyet hükümetini devirmek kim? Allah o Ethem ile Hacı Sami'nin belasını versin onlardır bizi yakanlar, onlardır bizi bu hale getirenler. Allahısmarladık efendiler, hakkınızı helal ediniz.* dedi. Sonra Abaza Hakkı'nın koğuşuna geldiler. Hoca efendi ondan tövbe etmesini ve salavat getirmesini istedi, ardından koğuştan çıkarıldı. Hakkı, taş odada beyaz gömlek giydirilen Büyük Mecid'in önünden geçerken Mecid haykırdı: *birakınız şu adamın yüzüne tüküreyim.*

Mahkûmların tümüne beyaz gömlekleri giydirildi. Bu sırada Büyük Mecid bir sigara istedi. Sigaradan on bir nefes çektikten sonra yanındaki gardiyana dönerek: *beş kuruşum var. Pantolonumun cebinde, o parayı alınız da sigarası olmayan bir fakire veriniz, sigara alsın* dedi. Ardından da *Söke'de çoluğum, çocuğum vardır. Onlara haber veriniz. Eoimi satsınlar, paranın içinden ailemin nafakasını ayırsınlar, ruhuma bir de mevlit okutsunlar. Geriye kalan para ile de çocuklarımı okutsunlar. Çocuklarım benim gibi cahil kalmasınlar da millet ve devletlerine iyilik ederek babalarının yaptığı fenalıkları ödesinler* diyerek vasiyet etti.

Saat tam beşte otomobiller Eminönü'ne hareket etti. Eminönü'nde üç sehpa kurulmuştu. Biri Rüşumat Müdüriyeti'ne giden caddenin köşe başında, ikincisi köprü başında köşede, üçüncüsü de tramvayların bekleme yerinde idi. İdam hükmünün infaz edileceğinden haberdar olan halk da akın akın Eminönü'ne gelmeyi sürdürüyordu. Mahkûmlar ayrı ayrı cezaevi otomobili ile idam edilecekleri sehpanın önüne getirildi. İlk olarak Küçük/Düzceli Mecid Reşadiye Camii önündeki sehpa çıktı. Boğazına ip geçirildi. Mecid'in son sözü *buna sebep olanlar Abaza Hakkı ile Hacı Sami'dir. Gözleri kör olsun, fakat hiç olmazsa Müslüman kardeşlerimin karşısında asılıyorum. Buna memnunum. Esir olarak, düşman bizi aldı, götürdü. Fakat kısmet yine burada olmakmış. Allahısmarladık oldu.* Birkaç dakika sonra Büyük/Sökeli Mecid tramvayların bekleme noktasında kurulan sehpa getirildi. Onun son sözü *Biz esir düştük. Buraya geldik. Hacı Sami ile Abaza Hakkı bizi kandırdı. Ruz-ı mahşerde bu adamlardan hakkımızı alacağız oldu. Son olarak Abaza Hakkı sehpa çıktı. Okunan idam kararını dinledikten sonra beni kardeşlerimin üzerine saldırtan Ethem'den intikam almadan öldüğüme yanıyorum. Elli beş yaşındayım. On üç sene hizmet ettim. Hakkınızı helal ediniz* dedi. İdam hükümleri infaz edildikten sonra cesetler bir süre asılı bırakıldı, sonra indirildi. Sephalar kaldırıldı⁴⁷.

47 Akşam, 19 Kanun-ı sani 1928, s.2.

Sonuç

Hacı Sami ve çetesinin suikast girişimi 1919 yılı Aralık ayında, başlarında Todori isimli bir Rum'un bulunduğu Pontusçuların Ankara'daki girişimi ile başlayan, 1920'de Mustafa Sagir'in, 1926'da Ziya Hurşit ve adamlarının girişimleri ile devam eden sürecin yeni bir halkası idi. Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasında olduğu gibi Cumhuriyet'in güçlenerek devamını da Mustafa Kemal'in kişiliği ve varlığı ile eş gören çevreler O'nu yaşamdan kopararak Cumhuriyet'i sonlandırabileceklerini düşünmüşlerdi. Çerkez Ethem ve Reşit gibi Yüzellilik listeye dahil olanlar, Vehip Paşa gibi Firariler bu düşüncelerini eyleme geçirmek uğrunda örgütler kurmuşlar, kurdukları örgütlerle para toplamışlar, yabancı örgüt ve devletlerden özellikle Hoybun örgütünden siyasi destek de bulmuşlardı. Ortak hedefleri "Kemalist Türkiye" ve Mustafa Kemal'di. Bu nedenle Hacı Sami çetesinin suikast girişimi son olmayacak, yeni çeteler kurulacak, yeni girişimler sürececek ama sonları aynı olacaktı.

KAYNAKÇA

I. Belgesel Kaynaklar

Düstur, III. Tertip, C. 7, Ankara: Devlet Matbaası, 1944.

II. Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Hâkimiyet-i Milliye

Vakit

III. Makaleler

ASIM, Mehmet, "Yüzelliliklerle Yunanlılar", *Vakit*, 29 Ağustos 1927.

SADAK, Necmettin, "Hainlerin Teşebbüsü", *Akşam*, 30 Ağustos 1927.

IV. Tezler

HALICI, Şaduman. *Yüzellilikler*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1998 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).